

ՀԱՅՐԵՍԻՔ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ և ԲԱԶԱԳԱԿԱՆ

ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ

Ժամանակագր. մեր մէջ զոյգութիւն ունէր տնտեսական թէօրի մը որ շատ դժբաղդեղի կ'երևնար բայց երբեք չէր դժբաղդութեան Մեր անտեսող գէտները, մանաւանդ «Ժողովրդական տնտեսագէտները» հաշիւ կ'ընէին թէ՛ աշխարհիս վրայ այսքան հայ կայ. եթէ ամէն հայ ամբողջ տար փարայ սոյ պոյսով գումար կ'ընէ Եւ այդ գումարով մեր դպրոցներըն ալ, մեր եկեղեցիներն ալ, մեր վարձքերն ալ, մեր բարեգործական ամէն հիմնարկութիւններն ալ կը շինեն ու կը պայծառանան:

Այս թէօրիներ միշտ թէօրի մընային և ատենէ մը ի վեր ոչ ոք այլ եւս կը խօսէր հասցիքի այս տեսակ անտարաւ աղբիւրի վրայ, երբ վերջերս իմացանք թէ՛ Վոսկոբի մէկ փոքրիկ գիւղի հայ բնակիչները կըրցած են լո՛րիկ մեղիկ դժբաղդեղ պղծութիւններն, և ձեռք բերել այնպիսի արդիւնքներ որք զարմանք կը պատճառեն:

Այդ գիւղը Պոյաճի գիւղն է որ մի քանի տուն հայ բնակիչ ունի. ամառներն ալ քանի մը անուորներ կ'երթան հոն: Եկեղեցին ու դպրոցը «պայծառ» վիճակի մը մէջ գտնուէին հեռու էին քանի մը տարի առաջ թաղ. խորհուրդը Պատրիարքարանէն հրաման առնելով կ'սկսէր գիւղին մէջ գանձանակ մը պտտցնել հայ, հասցիքի եկեղեցւոյն և դպրոցին համար:

Գանձանակը պտտցնող ժամկոչ աղբարը կ'ըլլայ բնակատարը եւ արդիւնքն ալ, բնակատարը, ոչինչ Սահայն թաղ. խորհուրդէն, իր գործնական մարդեր, գոհ կը մնան այդ քիչ արդիւնքով: «Պէտէ՛ն տայ կ'ըսեն, հէ՛լէն ալէ՛կ է»:

Բայց եթէ քիչ բանով գանձանակը երջանիկութեան առաջին պայմանը համարած են իմաստուններէ ոմանք, անտեսող գէտներն ալ քիչով գահանայը համարած են դժբաղդութեան առաջին պայմանը: Եւ յետոյ, ոչ ոք պարէն քիչ բանով գահանար ծուլութեան, զիստոր պահանջումն է:

Տնտեսագէտներու և իմաստասէրներու այս պայքարին մէջ Պոյաճի գիւղի հայ երկտասարդքը կուտակելի կ'այդ խառնատնտեսագէտներու: Մէկզի կը գնեն «քիչով գոհանալու» գահացումը. և «եթէ՛ առաջին հայ 10 փարայ տայ» ի թէօրին կ'սկսին դժբաղդել:

— Ասոր մանրուկ չկայ, արիւն կերակրէ:

Բողոքն բերնին մէջ կը մնայ այս խօսքը: Եւ յետոյ տար փարայ ալ չարտիր: — Սեւ դառնիւթ, սեւ բանթալոն հագած երիտասարդներու գանձանակին մէջ տար փարայ ձգե՛լ: Այդ անկողնիքի է. տնտեսագէտ փարայնոցի ձգելու է:

Յաջորդ կերակրէն արիւն երկու երիտասարդներ կը ներկայանան դռներէն. և միւս կերակրէն արիւն երկու երիտասարդներ: Ալ հիւսիս լո՛րիկ կ'սկսին քիչ մը մոմայ: Հիւսիսը կ'սկսին քիչ երեսն տակէն լո՛րիկ «մեք հոտ տուր տալու» եկանք: — Բընիկները կը մոման, «նայեցէք որ եկողներէն առնէք. մենք ու դուք աստեղացի ենք. իրար բռնելու ենք»:

Գանձանակը պտտցնողները այս խօսքերը չը լսելու կը դարձնեն Լըւլաբար յայտնուած գանձանակը կատակի կը փոխեն, ինչ որ լաւ քաղաքականութիւն է: Եւ որովհետեւ ինչպէս որ հին տարբերք ամենէն թեթեւ տարբերք կը համարուին որքան որ ալ ծանր ըլլան, այսպէս ալ այն նուիրատուութիւններն որոնց վարձած է ժողովուրդը, ամենէն թեթեւ նուիրատուութիւնները կը համարուին Պոյաճի գիւղի երիտասարդքը ըրին ըրին ժողովուրդը վարձեցուցին ամէն կերակրէ գանձանակը ստակ ձգելու: Հիմա այնպէս եղած է որ առաջին կերակրէն առաջ, Պոյաճի գիւղի մը առաջին մոտեմութիւնն է թէ՛ քիչ մանրուք ունենալու է գանձանակին համար: Եւ անոր ալ որ կ'ըրակի օրերը արիւն գեղեցիկ Պոյաճի գիւղ կ'երթան դրաներու: — այո՛, այս պիտի երկուսն ալ կընան գանձուլ: — ու նոյնք ալ գիտեն թէ՛ երբ տարբերն նաւանաւորուցը գնեն, «թօլրաք պատառի» տարք պիտի վճարեն գանձանակին:

Այն մի քանի երիտասարդները որք գանձանակը կը պտտցնեն, սակաւաթիւ են. ամէն կերակրէ փոխ ընդ փոխ երկու քական հողի գանձանակը կը պտտցնեն: Երկու երեք տարի է որ այս աշխատութիւնը կ'ընեն, ու հիմա Պոյաճի գիւղ այցելուք մը կը տեսնէ որ եկեղեցւոյն հանդէպ տուն մը կը շինուի չափաւոր մեծութեամբ և լաւ ճաշակով, եւ եթէ հարցնէ որ այդ տունը որո՞ւնն է:

— Գանձանակի արդիւնք, կը պատասխանուի:

Այս, այդ երիտասարդները կըրցած են իրենց կերակրօրէն աշխատութեամբ հաւաքել այդ փոքրիկ գիւղին մէջ գումար մը որուն կէսը տուած են եկեղեցիին և մնացած կէսովն ալ, որ մօտ 200 տակէ, տուն մը կը շինեն:

Շինել տալով այդ տունը, այդ երիտասարդքը դործէ չ'սկսին քաշուիլ, ընդհատակն աւելի պիտի աշխատին: Յաջորդութիւնը յաջորդութիւն կը բերէ: Եւ տարակոյր չկայ թէ՛ շարունակելով իրենց աշխատութիւնը Պոյաճի գիւղի երիտասարդքը պիտի կընան քանի մը տարիէն ուրիշ տուն մըն ալ նուիրել եկեղեցիին:

Եւ այսպէս հետզհետէ տուներ նուիրելով պիտի դայ օր մը որ Պոյաճի գիւղի եկեղեցին պիտի ըլլայ Պոյաճի շատ կարեւոր ունեցողներէն մին:

Ո՞ր «բարերար», կամ ո՞ր «բարերարներ», հիմա կընան փոքրիկ թաղի մը, — նոյն իսկ մեծ թաղի մը այնքան նուէր ընել:

Պոյաճի գիւղի երիտասարդները կընան հանդիսանալ դործնական օրինակ ամէն թաղերու: Ոչ պարտաւորապէս կուտան, ոչ նուազահամար էս կուտան, ոչ ալ մանաւոր դաւալ մը վրայ կը ծանոթանան. ունեւորին ու չունեւորին հաստատարապէս կը դիմեն: Արեւիկ չկայ, գոյնտ չկայ, միայն դործ կայ:

Պէտք է ըսել նաեւ որ Պոյաճի գիւղի երիտասարդներըն այդ ուշխատութիւնը ժողովրդին բարոյական ոյժը կը զօրացնէ: Անկարելի է չ'անդադարտել, չ'ուզուիլ, տեսնելով ամէն կերակրէ, ամէն տօթին, ձմրան ցուրտին, երիտասարդներ որք առանց վճարելու իրենց կըրակին կը գոհնեն, քանի որ աշխատութեամբ մը, իրենց եկեղեցիին ու դպրոցին օգտին. առանց իսկ ըստ պատելու իր փոխարինութիւն ներբարական ըստ մը յազգէն: Ժողովուրդը տեսնելով այնպիսի աշխատողներ իր եկեղեցիին ու դպրոցին համար, ներքին գահացում մը կ'ունենայ, կը կարգաւորուի, կ'ուրախանայ:

Եթէ Պոյաճի ամէն թաղերու երիտասարդք հետեւին Պոյաճի գիւղի երիտասարդներու օրինակին, քիչ առաջին ինքնին կը յաճուի մեր գրող-ընկերներու բարեկարգութեան, մեր եկեղեցիներու պայծառութեան խրատը:

Պէտք է համոզուիլ որ եկեղեցիներու, դպրոցներու հաստատուն բարեկարգութեան ու բարեկամ ժողովուրդն է. պէտք է որ ժողովուրդն ալ հաւատարմութեամբ իրենց անհատական կեցողութեան կը յաջորդին:

Հատաւոր ու աշխատութիւն կը հարթեն ամէն դժուարութիւն:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՆԻ ԻՐԱԽՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ի՞նչ իրաւունքներ ունի մեր կաթողիկոսական տեղապահ Այս լընդիւր կը յուզուի ի թիֆլիզ և ի Պոլիս Կարծիքները կը տարբերին Այս լընդիւր օրուն տար լընդիւրն է ի կողման: Թիֆլիզի նուէր Օգոստոսի համալսարանի իրաւաբանութեան ուսուցիչ Պ. Լուրի Գամբարովի իր կարծիքն այս լընդիւրն մասին: Պ. Գամբարովի ուշադրութեան արժանի յօդուածն է՝ «Մեր քաղաքում» մը կը ներկայացնէ մեր ընթերցողը:

Կաթողիկոսական տեղապահ Երեմիա արագանի մի քանի գործերը Թիֆլիզի հայ մամուլին համար վիճաբանութեան նիւթ եղած են, իրաւաբանական տեսակետով:

Տեղապահ Արագանի այդ գործերն են՝

մի քանի կարգադրութիւններ ի մասին այն հոգեւոր ձեռնարանին որ կը գտնուի կաթողիկոսի անմիջական հսկողութեան ներքեւ. յետոյ, վաւերացնել համար տեսակարարութիւն ներկայացուցած ընտրելի անդամներու ցուցակը:

Տեղապահ այս ձեռնարկներն օրինական են թէ ոչ: Հայոց մամուլն այս մասին երկու քի թափուեցաւ: մի կողմէն Մալեւ Մալեւ, միւս կողմէն Արշակունի և ուրիշ մի թերթ:

Այս վերջիններն օրինական չեն համարել Երեմիա արագանի այս գործերն, անկարելի որ 1836 թիւի Պաշտօնէի շրջանի տեղապահ պաշտօն, այլ պարզապէս անօրինակ նախագահի պաշտօն, որ միայն նախագահական իրաւունքներ ունի, բայց ոչ կաթողիկոսական իրաւունքներ:

Իսկ Մալեւ և Մալեւ կ'ընդունին թէ՛ Երեմիա արագանի ոչ թէ միայն Սինոդի նախագահ է, այլ և իսկական տեղապահ կաթողիկոսի, և կը վստիչեմ կաթողիկոսական իշխանութեան բոլոր եկեղեցական վարչական իրաւասութիւնները, բայց զրկուած է զուտ կրօնական գործեր անօրինակ կաթողիկոսական իրաւունքներ, Պաշտօնէի շրջանի յօդուածի զօրութեամբ ալ կրօնական գործերը երբեք չեն կարող վճարել առանց կաթողիկոսի:

Այս վիճաբանութեան առաջինն է միայն այն ժամանակամիջոցը որ կ'անցնի կաթողիկոսի վարձանութեան մինչև Նորին ընտրութիւնը: Մալեւ այդ մասին կատարելապէս կը տարբերի Արշակունիէն, «այն պատճառով որ նա կը հետեւի եկեղեցական օրենսդրութեան պատճառ և կ'ընդունի կաթողիկոսի վարձանութեան մէջ իր իրաւունքները: Արշակունի կը հետեւի նոյն օրենսդրութեան միմիայն թաղացի մեկնարկներով:

Եթէ կարելի ըլլար կանոնաւոր համարել օրենքներու բառացի մեկնարկները թիւրք, այն ժամանակ ճիշդ կըլլար նաեւ Արշակունի թէօրին որ կը հերքէ կաթողիկոսական տեղապահի իշխանութիւնը, իսկ այսպէսով որ կաթողիկոսի մահէն յետոյ մինչև նոր կաթողիկոսի ընտրութիւնը, անապառնկեան մէջ մնան բոլոր գործերը, քանի որ Պաշտօնէի մէկ կողմէն կըսէ Սինոդը յօդուածի մէջ թէ՛ կաթողիկոսական կողմէն յայտնուած իրաւունքներն ու պատճառներն անօրինակ խաղաղելի են, իսկ միւս կողմէն Սինոդը յօդուածի մէջ միմիայն Սինոդի նախագահի իրաւունքները կը յատկացնէ այն անձին որ կաթողիկոսի մահէն ետեւ առաջին ժամանակեայ կեցողութեան կը ընտնէ անոր տեղը: Օրենքի այս դրական արձանագրութիւնները համապատասխան այն կատարելապէս իրաւունքներ որ օրէնքը կը պահանջէ կաթողիկոսական տեղապահի կամ մի որ և է այլ անձնաւորութեան մասին, որուն յանձնարած ըլլար, կաթողիկոսը մահուանը, կաթողիկոսական իրաւունքներն ամբողջապէս կամ մասամբ, Արշակունի օրենքի բառացի մեկնութեամբ կը հասնի այնպիսի եզրակացութեան մը որ անմիջականութեան մօտ է:

Արագան այն մէկ տարրուան միջոցին մէջ որ կաթողիկոս չկայ, անօրինակ չ'ընտրել անօրինակ այն վարչական ինքնիշխան որք կաթողիկոսի իրաւասութեան կը պատկանին. վասն զի անօրինակ իրաւունքները բացարձակ կեցողութեան զօրութեան են Պաշտօնէի մէջ: Եւ եթէ տեղապահ ալ չկարենայ անօրինակ այդ գործերն, ուրեմն տարի մը օրին մէջ կախուած կը մնան կաթողիկոսի բոլոր իրաւունքները և ունենցեն անօրինակ այն բոլոր շահերն որք այդ իրաւունքներու հետ կապուած են:

Բայց եթէ այդպիսի անհեթեթ եղանակաբանութեան կարելի է հանդիս Պաշտօնէի բառական մեկնութեամբ, սակայն բնական կառավար կըլլայ եթէ փոխանակ բառական մեկնութեան մեկնութեան, հետեւինք պատմական, տրամաբանական և ուսումնական եզրակարգի:

Պ. Գամբարով մանրամասնօրէն կը խօսի այն տեսակետին վրայ զոր կը պահանջէ Գեղարքունիքի իրաւագէտ Գեղարքունիքի օրենքներու մեկնարկներու եզրական մասին:

ԽՈՐԱԳՐԱՊԵՏ				
ԱՐԺԱՐԱՐ ԱՐԺԱՐԱՐԱՆ				
ԲԱԺԱՆՈՐԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ				
Պոյաճ	Համար	Տարեկան	300	Թիւ 75 72 Մեծիկ
Վեպանայ	Համար	Տարեկան	150	40
Գաւառներ	Համար	Տարեկան	300	100
Վեպանայ	Համար	Տարեկան	150	50
Կաւառներ	Համար	Տարեկան	75	25
Օտար Երկրաց	Համար	Տարեկան	300	25 ֆրանկ
Թղթատարի ծախքը խմորագործական վրայ (Գրասի փոխարէն փոխմ այն փող կ'ընդունուի 400 72-ին 15 72-ը 46-ը)				

در عید ده يك اوغده حلب چاروشنده
خیره نيك غزنهسى اداره خانه

10 ԳԱՐԱՅ

պաշտպանի Գեղարքունիքի իրաւագէտ Գեղարքունիքի օրենքներու մեկնարկներու եզրական մասին:

Հաշվաւոր իրաւագէտը կը կարծէ որ պէտք է օրենքները մեկնել ոչ թէ անոնց իրաւական իմաստին, այլ անոնց ոգոյն համեմատ. պէտք է նկատողութեան առնել օրենքին «կամքը» «գիտատարութիւնը» «նպատակը»:

Գեղարքունիքի մեծ իրաւագէտը վճարական կարեւորութիւն կ'ընծայէ օրենքն այս եղանակ ըստարարելու ինքնուրույն: Օրենքները կընան անկասկած ըլլալ, օրենքներն մէջ կընայ հակասութիւն ըլլալ, կըրնայ լուրջ խնդիր ըլլալ այս կամ այն մասին. բայց օրենքը պէտք է մեկնել անոր ունեցած նպատակին համեմատ: Անոնց տեսակետով, եթէ ոչ լուրջ զանգ հնչեաւ առ չափով, մեկնած են Մալեւ ու Մալեւ 1836 Պաշտօնէին, կ'ըսէ Պ. Գամբարով:

Պ. Գամբարով յոյժ կուտայ թէ՛ Մալեւ չափաւորանքով իրեն է ըրած Պաշտօնէի շրջանի յօդուածը հիմ ընտնելով ըստ այնմ անհատական տեղապահի վարչական իրաւունքները. Բայց այդ լրացիլ իր յօդուածներու շարունակութեան մէջ ուղղած է իր սխալները, հիմնելով իր զատողութիւնները ոչ թէ Սինոդի յօդուածի հիման վրայ միայն, այլ Հայոց եկեղեցւոյ ամբողջ օրենսդրութեան նպատակին և ուրոյն վրայ, մասնաւորապէս ընտնելով թէ՛ ինչ աղբիւրէն հետեւանքները կընան առաջ զալ եթէ Կաթողիկոսական փրատարութեան վերաբերեալ բոլոր գործերն անպարզ դրուէին մէջ մնան որքան առան որ թափար մնայ կաթողիկոսական գահը: Սինոդը օրենքին նպատակն այս չէր:

Այս Տեղապահի իրաւասութեան վերաբերեալ լնդիւրը պարզապէս միջ Մալեւի մատուցած և անոր ծառայողութիւններին մին եղած է մասնաւոր ընտնելով պէտք է իրարմէ գտնող «բուն-կրօնական» ու «եկեղեցական-վարչական» գործերը:

Սակայն այս լնդիւրը վերջնական լուծումը ոչ Մալեւին կը պատկանի եւ ոչ ալ ուրիշ ո՛ր և է թերթի: Այս հարց պէտք է վճարել խիստ ուսումնական հետազոտութեամբ, օգնութեամբ ստանդարտիւններու և պատմական իրողութիւններու հիման վրայ: Պ. Գամբարով կը կարծէ թէ՛ այս պահանջումը ըրած է նաեւ Մալեւ իր խմբակցականով, զոր ինք կը համարի թիֆլիզի մամուլի ամենաբարձր և ամենահամարժեք իրաւագէտ իրող յօդուած ալ հարցի մասին:

Պ. Գամբարովի եզրակացութիւնը հետեւեալ կերպով կ'ամփոփուի, ըստ իր խօսքերուն:

Ա. Անպայման կերպով չենք ընդունիլ Արշակունի տեսութիւնը թէ կաթողիկոսի ըստարարութեան ժամանակ պէտք է առկա լինողը կաթողիկոսական իրաւասութեան ենթակայութեան ընտրող գործերը:

Բ. Պաշտօնէի և Մալեւի հետ համարձակները թէ՛ կաթողիկոսի ըստարարութեան առան պէտք է ունէ լուծումը չառանաւ միայն այն գործեր որք զուտ կըրօնական են. իսկ եկեղեցական վարչական գործերը պէտք է անօրինակ ի ըստարարութեան կաթողիկոսի: Այս կարող գործեր են Սինոդի պահապան անդամը տեղ արդիւր. առաջարկութիւնն առ կատարութիւն, նմանապէս հոգեւոր ձեռնարանի կատարութեանը:

Գ. Այս միջոցիս զօրուար է մեղ լուծել թէ՛ Կաթողիկոսի արժողութեան իմաստը պահուն ոչ պիտի անօրինակ կաթողիկոսի իրաւասութեան վերաբերեալ վարչական անօրինակութիւնները: Այս մասին վերջնական «բառարան» մը տարու համար մեղ կը պակասի հարկ եղած նիւթները:

Դ. մինչև որ լուծուի այս խնդիր թէ՛ ոչ պէտք է ըլլալ խաղաղեւ կաթողիկոսի տեղը ընտնող, մենք անժամանակակից կերպով խնդիր կը լուծենք տեղապահի համար, որ նաեւ կը կոչուի Սինոդի նախագահ: Եւ այնպէս կը կարծենք այն պատճառով:

